

XI

На другий день по від'їзді Славка зачалася сльота. Дощ падав видимо й невидимо, бо навіть усередині в хаті було вогко. Зразу всім було байдуже; от дощ, то й дощ, чи в пору, чи не в пору, а він мусить своє відпадати. Їмості навіть здавалося, що це природа плаче за Славком, їй таки було жаль за ним. Хоч нікому й не признавалася, бо вже така вдача в неї, що всяке почування ховала глибоко в своїм серці, потай усіх, а все-таки не раз і не двічі тяженько зітхнула, нагадуючи собі Славка. Правда, не багато вона його на день видала, не велику з ним, бувало, розмовоньку мала, отже все їй легше було від самої думки, що він біля неї.

Але дощ не вгавав. Стали люди показувати своє невдоволення з нього здогадами, коли він уже раз перестане.

— Це допевне триднівка! — здогадувались.

Еге! Добра триднівка, що вже п'яту днину сипле, неначе з сита. Хляпавка, не триднівка! Ще котрий посіяв озимину, то махав рукою:

— Е! Не багато він завадить.

Але котрий не сів, то вже брався сварити:

— Но міркуйте ж собі, наважився працю змарнувати!

Як же минула вже третя триднівка, то люди свистали:

— Фть! Зогние бульба на нінащо!

А дощ не переставав. Рівненько, все однаково: цяп-цяп, цяп-цяп. Не спішиться, має час: цяп-цяп, цяп-цяп! Не вмучиться, не спочине й на хвилику: цяп-цяп, цяп-цяп! Не слухає ні просьби, ні прокльонів: цяп-цяп, цяп-цяп! Куди рушитися, де поступити: цяп-цяп, цяп-цяп! Чи їси, чи спиши: цяп-цяп, цяп-цяп! Старі люди ані тни не могли собі нагадати такої довгої сльоти, а то таки: цяп-цяп, цяп-цяп! Молоді ж перестали вже вірити, що колись та може ще настати на світі якась погода: а то таки цяп-цяп, цяп-цяп!

Цяп-цяп та цяп-цяп, а щоб тобі матір пороло!

Ось вам, люди добрі, рідний край!

Здавалося би, що в таку сльоту найбільша нудьга панотцеві. Отже ні! Він завсіди десь пропадав з полудня, а приходив аж на вечерю, їмость передумувала, де він може пробувати, й ніяк не могла здогадатись. Не любила допитуватись, але кортіло довідатися. Перечула через люди, що в читальні. Одначе що він там робить день у день? Невже ж послухав отця Тріщина та хоче відстрашити людей від читальні? Це ж би було дуже погано!

— Піди-но, Пазю, до читальні на підслухи, що там панотець раз у раз так довго робить? Але, знаєш, — потаємці, аби ніхто не помітив.

— Добре!

Потаємці, крадьки, нахильця, непомітно, потихеньки — це Пазя вміє, не треба її вчити!

Стала собі в крамниці в сінях за дверми та й наслухала.

Всередині сиділи читальники та й сумно кивали головами. Поміж ними Сенько Грицишин сперся ліктями на коліна й розповідав щось уже десятий раз за вибори:

— П-приходить до м-мене ввечір, ж-жінка коло печі, а я сиджу на л-лаві. “Що ж, — каже, — Сеньку? Н-не раз ти мені послужив, п-послужу й я тобі тепер. Давай, — каже, — сюди ль-легітимаційну карту!” А м-м-м...

Не міг докінчити, зітхнув. Спустив голову вниз і опер її на долоні.

— А м-мене щось якби ножем у саме с-серце. “Не д-дам, — кажу, — пане жонцо”. А він мені: “Даси, — каже, — не бійся. Бо я подам тобі п-прось-бу п-письмену”. Виймає з кишені п-поляруш, добуває дві п-паперові с-с-с...

Зітхнув знов, покрутив головою й забирався до дальшої бесіди так, неначеби мав зняти тяжкий камінь із землі проти себе. Слухачі кивали сумно головами.

— Дві паперові с-сотки, т-такі с-синенькі. Змальована на них така делікатна панна з синіми чічками: д-держить у руках такий вінок д-довгий. Написано нумер с-сто. Є й по-нашому: с-сто корон. “А що, — каже, — тепер д-даси? Ц-ці гроші д-д-д...” .

Замовк, ніби пригадував собі, що сталося далі;

— “...для тебе”, — каже! — аж крикнув Сенько. — А я п-посунувся на л-лаві в сам кут та й справив п-проти нього обі д-долоні. “Б-ба, ні, — кажу, — пане, це не для мене, ц-це для х-рунів!” А він-таки: “Б-бери, — каже, — бо схочу!” — “Ховайте, — кажу, — таки ліпше б-було би, як би-сте були не вий-м-м-м...”

Аж голову похилив набік, так тяжко прийшлося йому вимовити це слово.

— “...м-мали!”—промовив укінці, наче горіх розкусив. — Він до мене: “Сеньку, — каже, — та що тобі сталося? Чи ти не при п-пам’яті? Чи ти мене не пізнаєш? Адже ж це я, К-краньцовський, що не раз у тебе ночував та й м-маю надію ще н-не раз п-переночувати”. — “Проше, — кажу, — запрошаю вас к-красно, кілька хочете та й к-коли хочете. Але голос мій п-підє, однако, на Сосновича”. — “А я тобі, — каже, — п-присягаю, що Соснович не буде послом. Не може бути, бо я вже знаю, як де пішли правибори. Чи по п-правді, — каже, — чи не по правді, то вже Шубравський має більшість голосів у кишені. Ти собі не д-думай, — каже, — що це загальне голосування, тут виборці. Ціле, — каже, — село може бути за Сосновичем, а виборець один за Шубравським. Мені, — каже, — не треба твого голосу на те, аби Шубравського зробити послом, бо він буде й без того послом. Лиш мушу про стид мати твій голос. Бо подумай собі, — каже, — яке би було у мене лице перед панамі, що я — головний агітатор Шубравського, а виборець із мого села та голосує на Сосновича”. Але я йому кажу: “Шкода, — кажу, — пане жонцо, вашого труду, бо я свого слова не скасую”. А він мене не слухає, наставив гроші та й каже: “Бери!” Я, знаєте, розложив отак руки...

Сенько випрямився й розвів руками.

— “Р-ріжте, — кажу, — мене! Б-беріть, — кажу, — ніж та й таки ріжте!”

Знов сперся ліктями на коліна, спустив голову в долину й крутив нею. Потім відкашлянув і говорив далі:

— Ех! Ех! Ех... Лишив він мене; каже, що я дурний або п’яний. Береться він до жінки. Я таки з-задеревів на лаві. Що ж ви собі гадаєте? Б-баба своє знає. Вона то видить, що мене д-д-д...

Замовк, підняв полу та й обтирав очі й ніс.

— Ех, смотолока! — виправдував Сенько таку наглу перерву. — Баба знає те, що м-мене довги тиснуть. Лиш д-дивіться, а г-грунт на ліцитацію. Та й по м-мені. Отам до песької матері! Ех! Смотолока проклята.

Знов обтирав полою очі й ніс. А люди кивали сумно головами, достоту як на похороні. Ніби Сенько справляє поминки по найстаршій синові та й розповідає, який небіжчик був добрий.

— Але баба йому вповідає: “Це, — каже, — не моє діло”. Аж мені легше зітхнулося. Гадаю собі: “Слава богу, що хоч ти мене не ріжеш”. Та-бо він від жінки не відступає. “Будь, — каже, — хоч ти розумна, не дивися на варіята!” Аякже, варіята з мене зробив!

— От як воно на світі мається! — обізвався Павло Гаєвий.

Він говорив уже десятий раз ці слова на тім самім місці Сенькового оповідання.

— “Не дивися, — каже, — на варіята, — повторив ще раз Сенько, — бо він, — каже, — так, як не при собі. П-прийшов, — каже, — якийсь вітрогон, якийсь обірванець та й завернув їм усім голову”. — “О! — к-кажу. — Пане, я це не з-зволюю говорити! М-мо-жете, — кажу, — називати мене варіятом, пияком, як, — кажу, — хочете, але на П-потурайчина, це ні! Він, — кажу, — нам очі втворив, світ нам показав...”

— Правда! — обізвалися гуртом.

— А жонца мені каже: “Не обзивайся, бо я до тебе не говорю”. Та й знов до мосі: “Ти, — каже, — нагадай цьому варіятові, — показує пальцем на м-мене, — що його з д-довгів не видко, а як тепер не зарятується цими грішми, та й, — каже, — п-п-п...” Ех! Смоতোлока! “...п-пропав, — каже, — як пес у ярмарку”. Я знов з-задеревів на л-лаві. “Підійде, — гадаю собі, — б-бабу, бігме, п-підійде!” То вона, б-бідолашна, лиш те й р-робить, що як подивиться на свої д-діти, а ніби на м-мої другі, та й п-пла... пла... Ех! Смоতোлока, нежить такий паскудний!

— То з сльоти! — потокує Павло Гаєвий.

— Не перестає ляяти! — згоджується Петро Оском'юк за лядою й, простягаючи руки вгору, позіхає на весь рот: — О!.. О!.. О!..

— А м-моя таки, — розповідає Сенько далі, — а моя таки (дай їй боже здоров'я) каже до жонци:

“Не хочу я, — каже, — такими грішми дороблятися”. Д-довго ще її К-краньцовський мучив, а вона таки ні та й ні! П-пішов він із нічим. Але надію ще має. “Ви ще, — каже, — до ранку зм'якнете”. А на другий день та йти би до міста голосувати. “Що, — кажу до баби, — лягати мені, чи як?” — “Лягай, — каже, — заки він надійде, то тебе виряджу”. Ліг я, сон мене не береться. Так мене щось мулить, мулить, мулить...

— Рахувати, сколотив гадки, — піддає Гаєвий.

— Аякже! — згоджується Сенько. — Геть ісколотив! Уснув я не зараз. М-може, спав півгодини, а може, й ні. Б-будить мене м-моя. Видко, й вона не спала. “Уставай, — каже, — бо жонца вже під дверми”. А то ще зовсім темно. “Тікай, — каже, — задніми дверми”. Ухопив я навпомацки свиту, капелюха і ремінець та й тікаю, таки розперезаний.

При цім слові Петро Оском'юк зчервонівся, а потім посинів. Схилився під ляду, виймив газету й буцім глибоко зачитався.

— Най бог простить, підпережуся надворі. Тікаю босий у дебру — навіть хліба не було коли взяти. Гадаю собі: “Нема вже чого додому вертатися, п-піду просто до міста. Бо тут він мене найде”. Іду деброю в опеньківський ліс та й усе собі гадаю: “Це не буде добре. Як він уже на мене наважив, то не дасть мені спокою, п-поїде за мною навздогін. Ліпше мені перечекати в лісі, нехай пробіжить”. Зійшов я з дороги, ліг за смереку, та й наслухаю. Отут ти мене не найдеш! Чую, дур-дур-дур! Іде. З-затаїв я в собі дух, ані писну! Як уже проїхав, п-підношусь легенько, заглядаю, куди іде. Зоряло вже, то й видко мені. П-поїхав на Підошви. “Ти туди? — гадаю собі. — Отже я на Бер-берівку! Хоч далі, але вже ти мене не найдеш!” П-приходжу до міста, сонечко зійшло, показує красна днинка. Шукаю я наших. Є, стоять купками та й обзираються, чи не надходить де жандар, бо зараз розгонить. П-питаюся, що там чувати? К-ка-жуть: “Зле! Мало наших. Ніби всі села за Сосновичем, коли ж бо виборці-хруні геть позапродували голоси. Але ще рівно маємо надію, багато з тих хрунів не поприходило”. Йду я до голосування, дивлюся, при комісії сидить наш жонца. Нагадав я собі всю н-неправду, якось мені так серце с-стис-нуло... Ех, смотолока! Віддав я свій голос та й не вступаюся; став собі за дверми та й пишу, як хто голосує. Піп із Підошвів — на Шубравського, отой Василь із Берберівки, що хотів другої читальні, — на Шубравського...

— Та не бий?! — аж плеснув у долоні Павло.

— Це ще байка, — розповідає Сенько, — прийшов хрунь та й голосує. Але ж бо то почитують якогось Івана Підогнаного, а то приходять голосувати Мошко Райфур, той, що шкіри продає на малім ринку. Гей, люди! Гей, люди! Н-не знаю, чи я би тепер на таке зважився, але тоді якийсь мене такий жаль розібрав, така туга, що, гадаю собі, як смерть, то й смерть, як шибениця, то й шибениця. Виступив я перед комісією та й кажу: “Я н-не зволяю йому голосувати, це не є ніякий Іван Підогнаний, це — Мошко Райфур, я його знаю”. Ей! Як схопиться той комісар, що був у нас на правиборах, та до мене: “Мовч, — каже, — хаме! Тебе хто сюди кликав?! Берце його, —

каже, — до арешту!” А жандар як із-під землі вродився. Уже мене ловить за рукав. Але пан жонца (дай йому боже здоров’я) визволив. “Най пан йому, — каже, — да спокій”. А до мене: “Ти, — каже, — Сеньку, вступиш геть відси”. Вивів мене за двері та й каже: “Зачекай на мене, я тобі маю щось уповісти”. Виходжу я надвір поміж наших. “Зле, — кажу, — дуже зле! Піп Тріщин із Підшвів та голосує на Шубравського”. Не встиг я це вимовити, а піп осьде мені над головою каже: “Неправда, я ні на кого не голосував, бо нема такого кандидата, як би я собі бажав”. — “Е! — кажу. — Панотче, один із нас бреше, та не я. Ось у мене карточка, як хто голосував”. Та й тиць йому ту картку перед очі, що я собі записував голоси. А він тоді до нас усіх (ну, міркуйте собі) сварити: “А ви, — каже, — сякі-такі! То я, священник, та маю голосувати на безбожника?! Дивіться, — каже, — ви, закляті радикали, пекло під вами горить!” Та зле трафив, бо люди йому не стерпіли. “Ти, — кажуть, — рабине жидівський, а ти кого пеклом лякаєш? Иди, — кажуть, — там межі своїх парафіян пейсатих та налякай їх трохи пеклом. Ми не потребуєм, — кажуть, — факторів до господа бога. Як нас гріхи не пустять до неба, то й фактор нам нічого не допоможе”. Змили йому голову в порядку.

Зачекав я на Краньцовського. Бере він мене на шинок та й ганьбить. “То, — каже, — добре, що ти так твердо своє втримуєш, але, — каже, — зле, що ти такий дурний! Я ж тобі присягався, що Соснович не вийде! Твої д-дві сотки, — каже, — поміж жидами, шкода тебе”. Добрий він чоловік, той жонца, тільки щось йому пороблено: водить його якась біда світами та лиш колись почуємо, що застряг у бульбоні!

Петро Оском’юк, що досі дивився в газету, тепер глипає спідлоба, чи слухачі вже забули, що Сенько втікав із хати розперезаний. Завважає по їх обличчю, що вони сумують ураз із Сеньком і не знають, як його потішити. Береться він сам до цієї штуки, одначе завдає Сенькові лиш більшого жалю.

— Ото раз! Та й такі суми платили за голос!.. — говорить Петро.

— Ой, п-платили! Вірну вам правду кажу, що платили. Отак-о на долоні показав мені д-дві сотки. Т-такі новенькі, с-сині. Панна змальована на них із вінком та й написано й по-нашому: с-сто к-ко-рон. Ех, смотолока.

— Та й отак підійшов би чоловіка, що міг би злакомитись! — обізвався вїйт, а очі в нього ледве помітно всміхалися.

Сенько кинувся на лаві, неначе чого налякався, й справив до вїйта обі долоні.

— Що ви це говорите? — крикнув з розпукою в голосі. — А дай боже, щоб я додому не зайшов, щоб я своїх дітей не побачив!..

— Не кленіться, Сеньку, не кленіться! — заговорив хутко Павло Гаєвий. — Якби ми були думали, що ви злакомитесь на гроші, були б вас не вибирали.

Щоби закінчити розмову на цю тему, обернувся Павло Гаєвий до Петра Оском’юка:

— Читай, Петре, газету!

— Читай, брате, читай! — промовив Сенько з тою самою розпукою, як перше до вїйта. — Ой, читай, читай!

Махав рукою над вухом, буцім обгонився від чогось.

Петро Оском’юк був читальняний читець. Ніхто так не знав прочитати газету, як він. Вивчився читати гладко ще тоді, як пас у панотця худобу та жбурляв камінням у корови. Він прочитував цілу газету від заголовку аж до оповісток. Та й читальники слухали терпеливо від початку до кінця. Таке читання звичайно перебивав хтось, що приходив до крамниці за справунком. Але це ніщо не значило, бо, залагодивши справунок, читав Петро далі, не дбаючи про те, чи слухачі розуміють гаразд прочитане. Зрештою, й він, і всі інші читальники привикли вже до того, що не можна всього виробити докладно.

Оповісток слухали так само уважно, як і інших газетних статей. А вїйт покористувався навіть

такою одною оповісткою. Спровадив собі з Відня “сто штук за одну корону п’ятдесят сотиків, а між тими штуками стінний годинник”. Прийшло йому з Відня цілих сто штук: шпилька, ниточка, перо, папірчик тощо, а поміж тим стінний годинник з бляшки з дротяним маятником. Лиш кружечка на маятнику не було. Певне, забули вислати. Та вїт собі порадив: зложив на дротик намість кружечка малу барабульку. Та й воно цикало. Ще цикає й досі, хоч вїтів Петрусь кидає в “те” піском, камінцями та тим, що лишень здужає підняти з землі.

Ще Петро Оском’юк не встиг дочитатися до “живого”, ніби до такого місця, щоби всі притакували, як до крамниці ввійшов панотець. Держав з привички обі руки на животі, аби людям було вигідно цілувати. Отже цією вигодою покористувався лишень вїт, що вважав себе за панотцевого приятеля. Інші читальники від часу виборів забули, нащо господь обдарував панотців руками. Але наш панотець, видко, не переймив ще від отця Тріщина його ідей, бо не лаяв за те мужиків ні свиньми, ні безбожниками, ні масохістами. По нім було пізнати, що має якусь важну справу зорудувати, бо як тільки Петро Оском’юк узявся читати, то панотець йому перебив:

— Лиши, тото пусте! Неважука нема?

— Нема! — відповів вїт. — Але прошу, нехай панотець сідають, він зараз прийде.

— Гм! — сказав панотець і сів.

Якась біда не давала йому супокоем і хвильки посидіти. Знов перебив Оском’юкові:

— Лиши, тото пусте! А може би, за Неважуком післати? Бо я страх не маю часу.

— Підіть котрий! — говорив вїт і чухався в голову.

Знав добре, що “нікотрий” не піде, хіба він самий.

— Ага! Нехай би котрий пішов! — обізвася Гаєвий і ледве помітно сміявся очима, — а ти тим часом, Петре, читай далі.

Петро читав, вїт журився, а панотець вертівся на лаві, немовби сидів на грані. Аж ось надійшов Неважук. Вїт повеселів, а панотець схопився з лави і побіг просто до Неважука. Неважук також хлоп високий, то панотець мусив задрати голову догори, аби дивитись йому в очі.

— Лиши, тото пусте! — говорив панотець і махав рукою в той бік, де стояв за лядою Петро Оском’юк. — От Неважук скаже нам щось цікавіше.

Петро зупинився з “пустим”, а панотець аж усміхався з удоволення. Як уже йому вдалося поконати той упертий сміх, тоді заговорив до Неважука поважно:

— Ти мені вчора казав, що капрал сварить більше вояків від капітана. Де ж це може бути? Адже капітан старший від капрала.

Неважук пояснив, що хоч капітан старший, то зате не пробує раз на раз із вояками.

— Ага! — буцім дивувався панотець. — Тепер розумію! А як же капітан сварить?!

— Та як? Погано! — відповідає Неважук якимсь нерадо.

— Погано! Певне, що погано. Сварки прекрасної ніде не найдеш. А ти кажи, як саме погано?

— Погано, та й годі. Як же я це буду казати? Чи то мені, зрештою, голови держиться. То вже давно минулося.

— От куди він мені заїхав! — говорить панотець трохи сердито. — Це не може бути, аби ти геть усе забув. Адже мусиш щось тямити.

— Та як я маю це говорити? — аж просився Неважук. — Погано, та й тільки!

— Він усе своє! — сердився панотець. — Я вже чув, що погано. А ти кажи, як?

Неважук тільки соромливо всміхається й мовчить. Панотець здогадується причини його мовчанки. Уважає за свій обов’язок додати йому сміливості.

— То нема стиду в такій речі. Ти говори правду, як було!

— Та як мав сварити? — зважується вже Неважук на відповідь. — Ду фафлюхтер гунд тощо. По Неважукові пізнати, що він ці слова кинув відчпного й не думає їх більше повторювати.

— Ду ферфлюхтер гунд? — запитався врадуваний панотець, буцім не дослухався гаразд.

— Та так!

— Ду ферфлюхтер гунд! То буцім: ти проклята собако! Хи-хи-хи!

З цими словами обернувся панотець до решти читальників.

— Но, а ще як?

Неважук здобувся тепер на найбільшу простацьку лайку. Думав, що в той спосіб скараскається напасті:

— Так як?.. Матір твою!

— Матір твою? — буцім не вірить панотець.

— Та так!

— Матір твою! — переказав панотець і таки заходився від сміху.

— А ти сварив?

— Я й бив!

— Навіть бив? — Знов переказування й щирий сміх.

— Та ніщо тобі ніхто за те не казав?

Спомини про військову службу, про час безжурної молодості додають Неважукові охоти, й він розповідає вже з своєї волі, без примусу:

— Мало що хибувало, а був би мене один новобранець засадив до гарнізонового арешту.

Чоловік усе чоловіком: роз'їв своє серце з тими новобранцями, бо не беруться науки, та й не одного шарнув у лице. Бо як що зле зроблять, то я відбираю за них ганьбу. Але один мудрагель стає на мене до рапорту, бешверується, що я його бив. Питається мене капітан, чи правда, а я кажу, що ні. А мужик дурний був та й буде. Намість мовчати, а він каже, що я кожного б'ю. Закликав капітан усіх рекрутів, питається: “Б'є вас капрал Неважук?” А вони всі в один голос: “Ні!” Капітан тоді до того, що бешверувався: “Не брешти другий раз, шість годин шпанги!” Отак він виграв зо мною. Але це ще не решта. Приходить неділя по розказі, всі йдуть на спацир. Лишаюся лиш я та й той, що бешверувався. Думаю собі: “Не буду я мати неділі, але й ти не будеш мати”. Іду до його ліжка, кажу, що штрозак зле напханий, не має кантів. Бери, кажу, та набивай. Я собі сів на лавку при столі, а він товче буком свій штрозак. Минає година, я й не дивлюся на його роботу, лиш водно кажу, що зле. А він проситься: “Бийте вже, — каже, — пане капраль, лиш пустіть”. — “Е, ні, — говорю, — бити при воську не вольно”. А він у плач: “Бийте, пане капраль!”

— Таки просився, аби бити? — дивувався панотець.

— Просився!

— Просився, аби його бити! — переказував панотець та й сміявся щиро, як мала дитина.

Потім випитував Неважука про всякі сорти військової сварки.

Усе ішло гладко. Неважук відповідав, панотець перепитував ще раз. Неважук потакував, а панотець переказував другим і тішився. Лиш не могли обидва порозумітися на тій точці, чи вояк відповідає коли на сварку старшому. Неважук казав, що ні, а панотець уперся, що це не може бути. Він був певний, що старшому забракло би концепту до сварки, якби так вояк анітелень. Панотець знав, що непитаному не вільно говорити. Отже все-таки був переконаний, що старший десь, певно, не раз та сам спонукає вояка до відповіді, аби найти собі причину до продовження сварки. Отож на цій точці не могли обидва порозумітися. А саме: Неважук не розумів панотця, а панотець знов не хотів свою думку сказати зовсім виразно. Зачали навіть оба перечитися. Вкінці панотець дав спокій тій справі, лишаючи її на другий раз. Постановив обдумати собі на самоті це питання так виразно, щоби Неважук його вирозумів докладно. На тепер перейшов панотець до іншої матерії, бо на вечерю ще було час.

— А мене би так приймили до воська, якби я подався? — сказав панотець і прижмурих трохи очі, щоби йому було легше фантазувати.

У його думках виринає неначе з-під землі ціла компанія війська. Стоїть у два ряди. Панотець,

ніби капітан, ходить перед першим рядом і сварить. Зачинав від крайнього. Його сварить за те, що гудзики зле пришиті. Другого — за те, що рушниця негарзд вичищена. І так кожного аж до останку. Потім дає команду: “Керт ойх!” (Кругом! (Нім.)) — переходить на другий бік і має вже другий ряд напереді, а перший ззаду. Знов зачинає від крайнього.

Але Неважук не здогадувався, які мрії гуляють у панотцевій голові при повищій питанні. Він бере річ по правді й так також відповідає на панотцеве питання.

— Та куди вам, панотче, до васька? Ви вже старенький, а там треба молодого.

— Що то старенький? — дивується панотець. — Я ще потрапив би!

Він думає “сварити”, але не каже цього вголос. Та Петро Гаєвий зливає його студеною водою. Підсміхається якось хитро й каже:

— Нас, панотче, муштруватимуть уже отам, на цвинтарі.

— Я ще не хочу вмирати, — говорить панотець і попадає в легкий сум.

Потім нагадує собі, що вже час на вечерю. Відходить, але не забуває сказати Неважукові, аби завтра прийшов.

Та Павло Гаєвий не був рад із панотцевих відвідин. Він таки крикнув панотцеві навздогін:

— Адже ж ваш Іван також служив при ваську, нехай панотець його випитаються!

Цілу ту подію бачила Пазя з-за дверей, затимила собі кожне слово й понесла те все до їмості.

А панотець вертався сумуючи. Йому ще досі не приходила ніколи думка про смерть. Як же? Він — “пестій долі” — та мав би вмирати?! Так-таки покинути цей світ і лягти в могилу? Дивно! Одначе натяк Гаєвого про смерть не давав йому супокою. Дійсно, панотцеві літа вже не віщують довгого життя. З другого боку, панотець чується зовсім молодий. Життя перейшло йому дуже легенько, тож він і не чув його тягаря на собі. Воно так небагато дало панотцеві змісту, що здавалося ще дуже коротеньким. Буцім панотець недавно лиш зачав жити. Правда, сварив уже всякого, навіть малу дитину сварив і чужу чуженицю, французьку бонну. А все-таки не хотілося панотцеві вірити, що на цім та вже й кінець.

Панотець зятимив собі слова Гаєвого про Йвана. Це справді було би не зле випитуватися Йвана. Йому ж можна було завдати ще ті самі питання, що вже на них відповідав Неважук. А попри те, хто знає, чи не вдалося б звідати й за такі речі, за які Неважук не знав.

Із такими думками пішов на другий день панотець до стайні. Одначе Йван, як звичайно, показався супроти панотця свинею. Хоч у якій делікатній формі ставляв панотець свої питання, отже-таки не одержав на них відповіді. З Івана було тільки й бесіди, що:

— Ідїть питайтеся його (ніби капітана), чоґо ви моєї голови причепилися?

Панотець розсердився:

— Я його питаюся, як чоловіка, а він...

— То не питайтеся, — перебив Іван.

— А я, біґме, скажу їмості, як ти мене тут чествуєш!

— То кажіть! Чи я бороню?

— Та ми з тобою, Йване, шлюбну не брали, можемо розлучитися.

— А хоч би й сьогодні, то я не дбаю.

Він таки не дбав. Такий був завзятий, що був би йшов на очевидну смерть, а не вмів нікому стерпіти.

Уже як панотець відходив від нього, то він таки не переставав відказувати. Проклинав ніби себе самого:

— Аби мене шляк трафив з такою роботою. Бодай же я до завтра не діждав!

Панотець ішов лютий і засоромлений. Але його вдача хутко забувати те, що йому немиле, стала йому й тепер у пригоді.

Ще минуло кілька день. Сльота не переставала, очевидно, рік був якийсь незвичайний. Так як

та вогкість прошибала всякого аж до самих костей, так само нудьга добиралася вже до найвитривалішого. Від позіхання аж роти людей боліли. Всі поробились якісь заспані, ліниві, ледве ноги за собою волочили. А Юзько, той, що пошту приносить до панотця, та лінувався вже до хати входити. Він мав наказано подавати пошту завсіди до рук імості. Виконував цей наказ досі бездоганно, а тепер озьми та ткни всі письма панотцеві в руки. Лиш через те, що побачив панотця надворі та не хотілось йому потягнутися ще кілька кроків до кухні. Не підозривав Юзько, якої біди накоїть своїм непослухом імоستевому наказові!

Панотець побачив лист, до нього заадресований. Розпечатав його й прочитав. Своім очам не вірив, читав ще раз. Потім свиснув аж тричі й побіг до кухні.

— А ходи ж сюди! А ходи ж! — говорив борзенько до імості.

Імость глипнула на нього й перелякалася, бо панотець був блідий.

— Що сталося?

— Та кажу ж тобі, ходи сюди! — говорив панотець і скривився так, неначе його боліло в животі. Як прийшли, то панотець подав імості письмо:

— На читай!

А як імость читала, то панотець приповідав і свистав:

— Фть! Ой-ой-ой! На! Маєш! Твій син! Фть! Я казав іти на теологію. Коли ж бо ні! Ніхто мене не послухас. Фть!

Писала Галя й зять до коханих родичів, що Славко не поробив ніяких іспитів, що його свідоцтва не є ніякі свідоцтва, а тільки так собі кусник паперу, записаного Славковою рукою, що він не думає братися за науку, бо не має до того покликання. Та зате тут, у Занозові, є вчителька — панна Броня Смажак, що вона вподобала собі Славка, а він їй, що вже обоє дали собі слово подружитися. Усе в найбільшій порядку, не достає тільки молодят до щастя дозволу й благословенства родичів, бо свій дозвіл Галя й зять уже дали заздалегідь. Нехай же кохані родичі спроможуться на якнайбільший поспіх та передадуть свою думку про цю справу зустне або письменно.

Першою думкою імості по прочитанню цього листа було: “А бодай же того Юзька дідько вхопив! Саме тепер він мусив доручити пошту панотцеві!”

Імость була зла, але на Юзька. Коли б не він, то Славко міг би оженитися тричі й панотець не дізнався би про те. А так, не знати, що діяти: чи думати про молодого там, у Занозові, чи забавляти старого тут, у Вороничах? Але нехай старий тим часом дає собі сам раду, імость же постановила займитися долею молодого. З такою постановою справилась вийти, щоби на самоті все гаразд передумати.

— Та куди йдеш? Куди йдеш? — кричав панотець, скривився, тріпав руками й підскакував хутенько на однім місці. До знаку, як та маленька дитина, що має наглу, потайну потребу, а не може найти пригожого місця.

— Іду відповісти щось на лист, — відповіла імость супокійне. Панотець не переставав тріпатися й кривитися:

— А я казав іти на теологію. Коли ж бо ніхто не хоче мене послухати.

— Я виджу, що ти хочеш сваритися, а я тепер на це не маю часу.

— Але-бо я казав іти на теологію! — вередував панотець без упину.

— А може, ліпше до восьька, там мав би-сь кого допитуватися, як там сварять?

По цих словах імость вийшла. Замкнулась у Славковій кімнатці, що біля кухні, їй було Славка дуже жаль. “Бідолашний! — думала імость. — Кілько він мусив зазнати мук лиш через те, що не хотів признатися, аби не засмутити матері! Пішов у чужі сторони, як бідна сирітка, та й рятувався, як міг; кинувся на шию першій-ліпшій”.

Імость усміхнулася жалісно при цій думці. Вона знала ту панну Бронцю. Властиво, не виділа

її ніколи, але чула про неї дуже багато. Броня була навчителькою таки в цьому повіті, завзятуша полька. Та попри те розходилася про неї велика неслава; вона буцім мала дуже близьке, недозволене знаомство з шкільним інспектором, а те знаомство не лишилося без “живих” наслідків. Інспектора перенесено аж на Покуття, а панна Броня через півроку та й попленталася за ним. На їмостин рахунок Броня та має бути навіть старша літами від Славка.

Ах, та ляшка проклята, вона відбрала її сина! Їмость сердилася.

І що ж тут діяти? У кого поради шукати? Коби хоч було з ким розмовитися.

Їмость знає дуже добре, що незабаром панотець жалуватиметься перед нею, шукатиме в неї потіхи. Перед ким же вона пожалується, хто її потішить?

Той Дибко, той Дибко! Ба де він тепер, що з ним діється? Чи хоч живе ще на божім світі?

Увиджається він їмості все ще таким молодим, майже як її Славко.

Ніхто її не зрозуміє. Зрозуміла би тільки Потурайчинова мати. Якби так їмость її знала, пішла би до її бідненької хатчини та й сказала б: “І мені хочать відняти сина!” Більше не говорила б ані слова. Бо їмость не має того звичаю, щоби розповідати людям усі таємниці. Отже, тепер почуває потребу хоч трошечки відкрити своє серце. Вона знає, що ніхто її не годен порадити, що вона сама мусить найти якусь раду та й таки найде її. Але ця подія, така незвичайна, так міцно доторкнулась їмостиної душі, що конче-конче треба перед кимось хоч одно-однісіньке словечко сказати.

Бо чи подумана це річ, щоб її син зав’язував собі світ із такою ляшкою, що про неї й добре слово сказати годі? А Галя та й зять також, як ті нерозумні діти.

Він собі її вподобав!

“Де ж ти міг собі її вподобати?! Ти вподобав собі її достоту так, як та бідна сирітка мусить уподобати собі службу в дворі, коли дома нема що раз укусити!”

Невже ж і коло її сина такі злидні?!

У прирівнянні до цієї примусової женячки здавались їй ті Славкові вигадані іспити такою марницею, що вона про них навіть думати не хотіла. Міряла те все своїм жіноцьким світоглядом, що “зав’язати собі світ” — це важніша справа, аніж здобути спосіб до життя.

Заки зважилася на якусь одну постанову, одяглася, взяла парасолю й пішла до Краньцовської. Вона знала, що Краньцовська була завсиди приязна до Славка, що навиділа його, через те була певна, що її слово найде в серці Краньцовської щирий відгомін.

Коли Славко оставив Краньцовську засумований, то вона догадалась доразу, що ніякі оправдання їй нічого не допоможуть, що Славко таки погнівається на неї. Заки була хора, то це її дратувало, але як подужала, то була рада з того. Бо що їй найгіршого могло статися? В найгіршому разі прийшлося б їй перепрошувати його. Це ж для неї не становило нічого неприємного. А може, ще й поготів! Усякі перепросини затісняють лиш приязнь поміж загніваними, дають їм змогу пізнати себе ближче. Краньцовська ж була певна, що Славко погнівався на неї зовсім не з ненависті, але, власне, для того, що її навидів. Отож і перепросини підуть їй дуже гладко.

Вона була би дуже радо зарядила сходини зо Славком зараз тоді, як поздоровіла, та тільки перебила їй у цьому її тета, що якраз приїхала до неї трохи на селі побути. Тітка приїздила щороку в тім часі на “віддих”. Пробувала в неї майже цілий місяць, і за той час Краньцовська щодня наїдалася страху, що ось Славко з’явиться та й знов дорікатиме їй за те, що нема нагоди стрічатися з нею на самоті. Але Славко не приходив. “Мабуть, тому, — була в неї така думка, — що тітка сидить їй на голові. Видко, хлопець порозумнішав та знає, коли можна, а коли ні”.

Скоро тітка відїхала, то Краньцовська дожидала Славка щоднини. Одначе за той час устигла вже трохи відвикнути від нього. Правда, вона бажала собі зустріти його десь, але сама визначувати сходини не могла вже так легко зосмілитися. Мала надію, що він здогадається та сам прийде. Коли ж він не приходив, то вона раз у раз уявляла собі його забурмосаного, надутого та й думала при тім: “Люба, стара дитино, не гнівайся! Ось я завтра піду й перепрошу тебе!”

Отже те “завтра” відскакувало все на “позавтра”. Краньцовська зволікала, сама не знаючи для чого. Тим часом настала сльота, що годі й носа надвір указати. Краньцовська дожидала, аж сльота трохи уймється. Тоді придумає собі причину відвідати панотця та й при тій нагоді заманить Славка до себе. Одначе ця безперестанкова сльота не тільки зупиняла Краньцовську виконати свою постанову, але надто денервувала її. Приходили такі дні, що Краньцовській було зовсім не до любовців. Її подруг зараз по виборах завдав собі нову вандрівку й не міг виконати її до сьогодні.

Хоч перед тим здавалося Краньцовській, що вона вже до того звикла та що знакомство зо Славком заглагоїть їй усі прикrostі з тої причини, отже тепер навіяла сльота на її душу давню журу. Краньцовська забувала вже за Славка та й журилася.

Отакою застала її їмость.

— Ох, лишіть, пані, нехай я тут посиджу! — просилась їмость, коли Краньцовська забирала її з дитячого покою до світлиці. — Я так промокла, що не хочу наносити вам вогкості до всіх кімнат.

Але Краньцовська не згодилася на те, зтягла їмость майже силоміць до світлиці. Так була заклопотана їмостиним приходом, що майже не чула її оправдування за нанесення вогкості; через те, що їмость — Славкова мати, що він схожий на свою матір. Ця обставина викликала нараз у голові Краньцовської думку, що її заходи зустрітисся зо Славком — річ заборонена. Такі думки не приходили їй до голови при мужеві.

А ще повиділося Краньцовській, що їмостин прихід та стоїть як-небудь у зв'язку з тими її заходами. Вона боялася попросту допустити їмость до слова, щоби не почути від неї докорів за Славка. Через те, коли вже засіли в світлиці, намагалася Краньцовська якомога найширше розповідати їмості про свою гризоту із-за нової вандрівки її чоловіка. Буцім просилась у їмості, що “бачиш, яка я нещаслива! Чого ти хочеш від мене?”

Їмость завважила те заклопотання. Але вона собі пояснила його тим, що Краньцовська журиться новою вандрівкою. Це якраз переконало їмость, що Краньцовській тепер не до слухання чужих жалів. Отже це переконання не відвело її від того, щоби не пожалуватись, їмость мала тепер таке почування, як та людина, що попаде нараз у велику потребу та й біжить, спотикаючись і розтручуючи прохожих, просто до доброго знакомого зичити грошей. Добре знакомий, не догадуючись навіть, чого та людина прийшла до нього, зачинає жалуватися перед нею, що тепер тяжкі часи, немає при душі ані зламано гроша. А “людина з потребою” в ту ж мить благає його: “Бійся бога, чоловіче, позич мені хоч яку сотку!” Отак же й їмость заговорила:

— Знаєте, пані, Славко поїхав до Галі...

— Поїхав? — дивувалася Краньцовська, а те заклопотання її ще більше росло.

Вона вже боялась, що Славко признався перед їмостю до всього. Що навіть дізнався відкись про її потайні думки й висповідався в них перед матір'ю.

— А там зловила його якась вчителька, Броня Смажак, і вже обоє дали собі слово побратись. То не штука — старшій панні здурити молодого хлопця, що ще не має ніякого досвіду!

Та й тільки. Більше їмость не говорила, хоч, як ішла сюди, то мала намір відкрити перед Краньцовською цілу свою душу. Цих кілька слів вистачило їй зовсім, щоби успокоїтись. Тепер бачила ясно, як і що їй робити. Не потребувала ні від кого помочі ані поради, її вдача, не признаватися перед ніким до своєї жури, що була на хвильку її оставила, вернулася тепер знову на давнє місце.

Краньцовська зблідла й заломила руки. Сама не знала чого, але перелякалася так, що серце їй завмерло в грудях.

— Що ви, пані, кажете? Броня?.. Смажак? — говорила, ледве переводячи дух. — Адже це буде та сама, що вчителювала в нашім повіті?

— Та сама!

— То як же це може бути? Хіба ж пані її не знають? Не чули пані нічого про неї? Адже вона

мала з інспектором дитину... та й задушила її. Про це ж знає ціле місто, цілий повіт!

Аж губи їй поблідли. Дивилася на їмость великими, непритомними очима... Потім ухопилася руками за голову й говорила з притиском кожде слово.

— Пані! Я догадуюсь... Я знаю допевне, в який спосіб вона зловила пана Славка!

Була переконана, що в той самий спосіб, як Варвара. Не тільки була переконана, але тепер у своїй уяві навіть бачила докладно, як Броня примилюється Славкові, як його підмовляє...

“Яка ж я була дурна! — думалось їй. — Я боялася поговору, неслави. Я боялася, що, пристаючи з ним, затеряю зовсім супокій душевний. А тепер маєш супокій! Маєш супокій! Радуйся ним!”

— Ех! Яка ж я була дурна! — забулася й сказала вголос. Але зараз стямилася.

— Яка ж я була дурна, що я не сказала панові Славкові, що то за зіллячко, та панна Броня. Адже ми не раз розмовляли з паном Славком про неї.

Їмость мовчала. Не надіялася найти в Краньцовській такої широї дорадниці. Ще трохи та прийшлося б їмості успокоювати Краньцовську, щоби так дуже не побивалася над Славковим нещастям.

Краньцовська ж узяла їмості її мовчанку за зле.

— Прошу ж вас, пані, — благала вона їмость, — не легковажте собі цієї справи. Коли ви мати, коли ви любите свого сина, то вашим обов'язком є dokonче зарадити якомсь цьому лихові. Адже це був би чистий скандал для пана Славка. Чи вона йому під пару? Чи пан Славко потребує цього? Нехай пані не зволікають, аби не було потім запіздно.

— Але ж, розуміється, — оправдувалася їмость. — Я до цього не допущу ніяким світом.

Краньцовська нахилилася до неї, заглядала їй миленько в очі й цікаво допитувала:

— Як же, як же? Що ж, пані, думаєте зробити?

— Попросту поїду до Занозова та й виб'ю йому ті нісенітниці з голови. Я, власне, прийшла...

— А найліпше, — перебила Краньцовська, — а найліпше буде забрати пана Славка сюди.

Чей удасться нам усім укупі вговорити його.

— Я, власне, прийшла просити, — кінчила їмость, — чи не були би пані ласкаві позичити мені повозки. Там така сльота, що годі добитися до станції на простім возі, промокнеш до нитки.

Їмость зовсім не того прийшла. Одначе, дивуючись із поведення Краньцовської, так успокоїлась, що тепер їй ніяково стало, не маючи чим виправдати свій прихід.

Краньцовська встала й справилася вийти:

— Але ж, пані ласкава, не тільки повозки, я скажу й коні заложити.

Їмості зробилося трохи моторошно, коли побачила, що Краньцовська злагодилася таки зараз її відвозити.

— Та то ще не сьогодні, — сказала не то здивовано, не то несміливо. — Уперед мушу написати до дітей, щоби фіру вислали до станції. Найборше позавтра поїду.

Краньцовська зупинилася:

— Певне, певне!.. Ліпше вперед дати знати... — говорила ніби до себе.

Вже як їмость відходила, то Краньцовська ще наказувала їй, щоби не занедбала цієї справи. Найліпше розлучити їх, привезти Славка до Воронич. Краньцовська так розговорилася, що зачала навіть оправдуватися з того, чому вона не може їхати з їмостю. А їмость у цім оправданні догадувалася, на своє велике диво, такої думки, що Краньцовська не відмовилася б їхати, коли б тільки їмость цього забажала.

Оставшись самотою, сперлася Краньцовська на поруччя від софки й задумалася. Була в розпуці. Ніщо в житті їй не велося.

“Погордив мною! Волів іншу. Видко, що я вже нічого варт!”

Той образ у її душі заворушився, сіпався, брався летіти далеко-далеко (шукав свого

оригіналу) та й рвав при тім її серце на шматочки. Вона схопилася й побігла до вікна. Сперлася ліктями, приклала чоло до шиби й гірко заплакала. А з другого боку зливав ту шибу дрібний, густий дощ. Неначе промовляв до неї: “Та й ти, небого, берешся супроти мене виливати тої трошки водички?”

За той час, коли їмость пробувала в Краньцовської, то панотець прибігав кілька раз до кухні, допитуючися, де їмость поділася.

“Мене лишила... десь пішла собі.. так, як навмисне. А я журюся. О, як таки журюся!”

Панотець наслухав і допевнився вже на правду, що таки журиться. Не міг собі пояснити ніяким способом, як воно могло статися, що хтось та зважився завдати йому журу! Це ж може йому завадити! Хто знає, чи тепер озьметься його голови спання, а живота їда? Як же це може бути? Пестій долі, кандидат на многолітнє життя, прочував панотець, що жура не послужить його здоров'ю. Треба її збутись якнайхутче. Коли ж бо їмость не приходить!

Бігав дрібненькими кроками по хаті з одного кута в другий: “Таки журюся!” Зайшов до своєї канцелярії, став перед бюрком: “Отже, журюся!” Сів на отоману: “А все-таки журюся!” Вийшов на веранду, дивився на дощ: “Гм! Жура мене не покидає!”

На кожному місці журиться панотець!

Нікому це й на гадці, як панотець журиться! “Де їмость?” Невже ж він має сам своєю особою та нидіти з жури? “Де їмость!” Адже він сам самотній у цих хатах із своєю журою! “Де ж їмость?!”

Їмость надійшла. Панотець до неї:

— Де ти ходиш? Я журюся! Лишила мене самого, а я журюся! Не можу собі ради дати. О, таки журюся!

Їмость подивилася на свого подруга з ненавистю. Знала, чого він домовляється. Шукає потіхи. А властиво, бажає собі, щоби всякі клопоти, всяка жура перейшли з його голови на їмостину. Тепер вона не мала найменшої охоти вволити його волю. Обвинувачувала його в своїх думках за те все, що сталося з Славком. Правда, своїм звичаєм не говорила це виразно, але все ж таки натякнула:

— То добре! Треба трохи й пожуритися, на те бог дав діти. Кождий лиш боїться, щоби його, сохрانی боже, за ніщо голова не заболіла.

Та й при вечері не подобрилася їмость. Панотець їв, їв і нараз перестав. Витріщив очі й цямак губами.

— Гм, не можу їсти, — говорив ніби до себе. — Жура мене геть перемогла. Таки не буду їсти!

— Уже не влазиться? — запитала їмость, також тихенько, буцім не панотця, але кого іншого.

Ще не могла позбутися ненависті й тої думки, що ця провина по стороні панотця. Він же повинен був якось допильнувати Славка, адже сам до лиха кінчив якісь університети. Через такі думки робилося гидко їмості, що панотець та допрошується доконечне від неї потіхи.

Але панотець не міг це порозуміти, що то вже такий довгий час, а ще ніхто не хоче за нього подбати. Він не привик до цього. Правда, і досі не раз їмость лишала його якийсь час без потіхи, коли була трохи люта. Отже ніколи так довго, як сьогодні. Панотець дивувався й ставав дуже нетерплячий.

— От як вона мені? Що, не влазиться! — говорив із докором. — А мене їда не береться, бо я журюся.

— Чи я тебе заставляю? То не журися!

Аж уночі діждався панотець того, чого впоминався довше як півдня. Коли перевертався на ліжку з боку на бік, не можучи заснути, думав, що їмость спить. Така думка завдавала йому великого жалю. Зачав голосно нарікати, щоб їмость збудити.

— Мене сон не береться, я не годен уснути. Жу-у-рю-ю-ся, — стогнав.

Їмость, розуміється, також не спала. Але тепер уже їй відійшла ненависть із серця.

Почувалася вже до обов'язку потішити подруга.

— Но-но! Не журися! — сказала ласкаво. — Поїдем обоє до Занозова, та я то вже якось полагоджу.

Ці ласкаві слова неначе злизали журу з панотцевого серця. Обернувся до стіни й зараз захаркотів на ціле горло. Неначе віз їхав по замерзлій груді.

Але як надійшов день, що їхати би до Занозова, то панотець засмутився. Де ж таки?! Їхати би майже два дні й одну ніч. Тричі пересідатися, товктися двома локальними залізницями. Два обіди в дорозі, вечеря в дорозі. Ой-ой-ой! Ані з'їсти, ані виспатися. Та й за що? За яку покуту? За те, що Славко пописав сам свідоцтва?!

Панотець побіг до своєї канцелярії. Відчинив бюрко, вийняв усі три свідоцтва й важив їх на долоні. Пішли золоті ковніри, куди гладко! Не буде вже чим налякати пастуха Василька. А свідоцтва дивляться на панотця двокороновими штемпелями й підсміхаються. Чого вони так весело кліпають тими штемплевими очима? Еге, чого! Якби мали так штемплеві ротики хоч по одному сотикові, то глумилися б над панотцем: “А ти, старий йолопе, думав, що це правдиві свідоцтва?”

Панотець прибіг із ними до їмості.

— Нащо він штемплі попсував? Но, міркуй собі! За шість корон штемплі. Та й вони вже ні до чого. Треба кинути в огонь, нехай отам попеліють разом із свідоцтвами. Нащо йому було псувати штемплі? Ніщо інше, лиш наважився навмисне зробити мені шкоду. Певно, так собі думав: “Чекай, старий батьку, зараз я твої шість корон кину в болото!”

Їмось мовчала. Чи лиш удавала, що не слухає панотцевої промови, чи таки зіправди не чула її тому, що прибиралася до подорожі. А це додавало тільки завзяття панотцеві. Став собі біля вікна та й пробував віддирати нігтем штемпель.

— Фть! Таки пропало, — свиснув панотець. — Хто знає, чи не навмисне він їх так міцно поналіплював?!

Подумав хвилику, а лице його прояснилося. Замахнув свідоцтвами й сказав:

— Отже, я таки не поїду, лишуся дома. Як хочеш, то їдь собі сама.

— Чому? — запиталася їмось.

Не здивувалась анітрошки цею панотцевою постановою. Догадалася, що так буде, вже тоді, як лиш панотець зачав конозитися з тими свідоцтвами.

— Бо я його не хочу знати, — відповів панотець, замахнув свідоцтвами, аж вітер повіяв по хаті, та й притакнув собі завзято головою. — Я його відрікаюся; він не мій син, а я не його батько!.. Таку шкоду, таку шкоду! Та ще взяв та попереписував штемплі. На збитки, аби попсувати.

Їмось не перечила. Роздумала собі, що панотець лиш їй заважатиме, а помочі з нього не буде ніякої. Зовсім, напевне, причепиться до Славка за штемплі, а хто знає, чи й з маленькою Олею не посвариться.

Але як їмось справилася вже вийти, щоби сісти на віз, то панотець затріпав руками й стрибав на однім місці, як та дитина в великій потребі.

— Та ти їдеш, та ти їдеш?.. А Пазі не скажеш, що має мені варити на обід?!

Не бійся, не помрете з голоду! Я вже зарядила.

Отже панотець не дуже вірив. Таки побіг до кухні:

— Біжи, Пазю, їмось кличуть. Мають тобі сказати, що будеш мені варити.

— Їмось уже мені казали.

Панотець затис кулаки й махав ними перед Пазиними очима:

Біжи, кажу, їмось кличуть!